

УДК 34:070.16-048.66](4-6ЄС)(045)

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.10114539>

О.А. САМЧИНСЬКА,

аспірантка, викладачка кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського", м. Київ, Україна;
e-mail: samchinska0107@gmail.com;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7901-5680>

ПРАВОВІ ВЕКТОРИ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ: ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

O.A. SAMCHYNSKA,

Postgraduate Student, Lecturer at the Department of Information, Business and Administrative Law National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv, Ukraine;
e-mail: samchinska0107@gmail.com;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7901-5680>

LEGAL VECTORS OF COUNTERING DISINFORMATION: THE EXPERIENCE OF THE EUROPEAN UNION

АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS), КЛЮЧОВІ СЛОВА (KEY WORDS)

Постановка проблеми. У сучасних умовах дезінформація та деструктивна пропаганда твердо закріпилися серед питань, які потребують вирішення не лише на рівні конкретної держави, а й у світовому масштабі. Саме тому вже більше ніж дев'ять років Європейський Союз активно здійснює заходи, у тому числі правового характеру, спрямовані на протидію зазначеним деструктивним інформаційним впливам в онлайн-просторі та підвищення стійкості населення до їх проявів. Для України впровадження європейських норм і стандартів, використання напрацьованого досвіду боротьби з дезінформацією й запобігання її негативним наслідкам, співпраця з ЄС та його окремими державами-членами у даній сфері є з одного боку невід'ємною частиною євроінтеграційного процесу, а з іншого – запорукою побудови ефективної системи забезпечення національної безпеки. **Метою** статті є систематизація основних напрямів та інструментів протидії деструктивним інформаційним впливам в Європейському Союзі задля подальшого врахування досвіду ЄС для удосконалення українських шляхів боротьби з цим явищем. Для досягнення поставленої мети було здійснене комплексне застосування наукових **методів** пізнання, зокрема, історико-правовий метод для дослідження процесу формування та розвитку сучасних правових векторів діяльності ЄС щодо протидії дезінформації, аналіз змісту основних нормативно-правових актів у даній сфері, а також узагальнення та абстрагування для виділення пріоритетних напрямів діяльності ЄС щодо протидії дезінформації. **Результати.** Аналіз процесу становлення та розвитку сучасної політики ЄС у сфері протидії дезінформації продемонстрував трансформацію напрямів та підходів до вирішення цієї проблеми. Якщо на початку активізації діяльності ЄС щодо боротьби з деструктивними інформаційно-психологічними впливами заходи подолання цієї проблеми були максимально "м'якими", орієнтувалися в першу чергу на стратегічні комунікації та просвітницьку складову та фактично не допускали встановлення заборон щодо поширення недостовірної інформації і блокування контенту та ресурсів, то сьогодні ця політика змінилася, про що свідчать, зокрема, положення Посиленого кодексу практики щодо дезінформації та Закону про цифрові послуги. **Висновки.** Виділено такі основні напрями здійснення діяльності Європейського Союзу у сфері протидії дезінформації: розвиток інструментів виявлення та реагування на деструктивні інформаційні впливи, ефективна комунікація та координація відповіді, спільне вирішення проблеми, підвищення медіаграмотності (формування стійкості населення до дезінформації), підтримка та сприяння діяльності незалежних медіа та громадських ініціатив, саморегуляція онлайн-простору та встановлення правил поширення різного роду інформації в кіберпросторі, що цілком може використовуватися і в Україні.

Ключові слова: протидія дезінформації; правове регулювання; Європейський Союз; євроінтеграція; Кодекс практики щодо дезінформації; Закон про цифрові послуги

Problem statement. Nowadays, disinformation and propaganda are firmly entrenched among the issues that need to be addressed not only at the level of a particular state but also on a global scale. That is why, for more than nine years, the European Union has been actively implementing measures, including legal ones, aimed at countering these destructive infor-

mation influences in the online space and increasing the resilience of society to their manifestations. For Ukraine, the implementation of European norms and standards, the use of the experience gained in combating disinformation and preventing its negative consequences, and cooperation with the EU and its member states in this area are, on the one side, an important component of the European integration process, and, on the other side, a guarantee of building an effective national security system. The **purpose** of the article is to systematize the main areas and instruments of countering destructive information influences in the European Union to further take into account the EU experience to improve Ukrainian ways of combating this phenomenon. To achieve this goal, the author made a comprehensive application of scientific **methods** of cognition, in particular, the historical and legal method to study the process of formation and development of modern legal vectors of the EU's activities in countering disinformation, analysis of the content of the main legal acts in this area, generalization, and abstraction to identify the priority areas of the EU's activities in countering disinformation. **Results.** The analysis of the process of formation and development of the EU's current policy in the field of countering disinformation has demonstrated the transformation of directions and approaches to solving this problem. While at the beginning of the EU's efforts to combat destructive information and psychological influences, measures to overcome this problem were as "soft" as possible, focused primarily on strategic communications and the educational component, and did not allow for prohibitions on the dissemination of false information and the blocking of content and resources, today this policy has changed, as evidenced, in particular, by the provisions of the Enhanced Code of Practice on Disinformation and the Digital Services Act. **Conclusions.** Having analyzed the main steps and directions of the European Union's activities in the field of countering disinformation, the following main areas of its implementation were identified: development of tools for detecting and responding to destructive information influences, effective communication, and coordination of responses, joint problem solving, raising media literacy (building public resistance to disinformation), support and promotion of independent media and public initiatives, self-regulation of the online space and establishing rules for the dissemination of various types of information in cyberspace, which may well be used in Ukraine.

Keywords: *countering disinformation; legal regulation; European Union; European integration; Code of Practice on Disinformation; Digital Services Act*

Постановка проблеми

Сучасний стан глобалізації характеризується високим рівнем інтеграції та взаємозалежністю суб'єктів міжнародних відносин. Як наслідок, сьогодні немає "чужих" проблем, адже основні загрози та виклики мають міждержавний характер, а кризові ситуації в одній країні так чи інакше впливають фактично на все світове співтовариство. Враховуючи особливості розвитку постіндустріального суспільства, серед яких ключовими є стрімкий розвиток інформаційних технологій і мережі Інтернет та, як наслідок, утворення єдиного інформаційного простору, протидія дезінформації та пропаганді твердо закріпилися серед питань, які потребують вирішення не лише на рівні конкретної держави, а й у світовому масштабі.

Тому вже більше ніж дев'ять років Європейський Союз (далі – ЄС) активно здійснює заходи, у тому числі правового характеру, спрямовані на протидію зазначеним деструктивним інформаційним впливам в онлайн-просторі та підвищення стійкості населення до їх проявів. Зокрема, з цією метою було прийнято низку документів, які закріпили поняття "дезінформація", визначили основні принципи, напрями та конкретні дії ЄС в даній сфері, створено спеціальні інституції та організації, докладено зусиль для налагодження комунікації та інтеграції сил як

між країнами-членами, так і міжнародними партнерами, окремими приватними компаніями, а також громадянським суспільством.

Для України впровадження європейських норм і стандартів, використання напрацьованого досвіду протидії дезінформації й запобігання її негативним наслідкам, співпраця з ЄС та його окремими державами-членами у даній сфері є, з одного боку, невід'ємною частиною євроінтеграційного процесу, а з іншого – запорукою побудови ефективної системи забезпечення національної безпеки, адже саме інформаційно-психологічні впливи з боку держави-агресора з 2014 року є однією з основних проблем в інформаційному секторі національної безпеки.

Враховуючи, що наша держава вже досить давно обрала європейський вектор розвитку, дослідження практики ЄС у різних сферах життєдіяльності є досить популярним серед вітчизняних вчених. Так, аналіз наукових публікацій останніх років показав, що не є виключенням і питання протидії дезінформації та пропаганді. Зокрема, У.З. Коруц у дослідженні проблеми протидії негативним проявам пропаганди в Європейському Союзі розглянула положення прийнятої у 2016 році Європейським Парламентом Резолюції "Стратегічні комунікації Європейського Союзу як протидія пропаганді третіх сторін" та її практичне застосування у рішенні

Європейського суду справедливості у справі Case C-622/17 Baltic Media Alliance Ltd v Lietuvos radijo ir televizijos komisija від 04.07.2019 року (відповідно до якого рішення литовської влади про обмеження трансляції програм російськомовного телеканалу NTV Mir Lithuania, який поширював пропаганду та недостовірну інформацію, було визнано правомірним і таким, що відповідає законодавству ЄС) [1].

М.В. Гребенюк і Б.Д. Леонов проаналізували особливості напрямів, інструментів і досвід ЄС щодо протидії дезінформації під час виборчих процесів [2]. Є.Б. Тихомирова розглянула діяльність окремих інституцій ЄС у сфері боротьби з негативними інформаційними впливами, зокрема, Оперативної робочої групи зі стратегічних комунікацій та Європейського центру передового досвіду для протидії гібридним загрозам. Крім цього, авторка приділила увагу досвіду створення центрів з протидії дезінформації в країнах-членах ЄС, зокрема, в Чехії, Словаччині та Польщі [3].

В.Т. Бондар, в свою чергу, дослідив основні заходи Європейської Комісії у сфері протидії онлайн-дезінформації. Він проаналізував прийняті Комісією ключові документи щодо врегулювання даного питання та визначені у них напрями діяльності й зробив висновок про корисність імплементації окремих положень позитивного досвіду ЄС для України [4].

Водночас, незважаючи на те, що темі протидії деструктивному інформаційно-психологічному впливу приділено досить багато уваги, у більшості робіт це питання розглядається фрагментарно. Зокрема, деякі науковці обмежують предмет свого дослідження лише конкретними інституціями, документами або ж часовим періодом вжитих заходів, що вказує на наявність недосліджених питань та актуальність тематики. Останнє посилюється й тим, що в період активної та широкомасштабної фази збройної агресії Російської Федерації на території нашої держави кількість дезінформації зростає у геометричній прогресії, а після отримання статусу кандидата у члени ЄС Україні дуже важливо якнайшвидше інтегрувати всі аспекти життєдіяльності держави європейським стандартам.

Тому метою статті є систематизація основних напрямів та інструментів протидії деструктивним інформаційним впливам в Європейському Союзі з метою подальшого аналізу врахування досвіду ЄС для удосконалення українських шляхів боротьби з цим явищем. *Новизна* роботи полягає в аналізі основних нормативно-

правових актів ЄС щодо протидії дезінформації, які були прийняті в період з 2015 по 2022 рік, та виділенні пріоритетних напрямів діяльності ЄС у цій сфері. Для досягнення визначеної мети поставлені наступні *завдання*: дослідити процес формування та розвитку сучасних інструментів ЄС у сфері боротьби з деструктивними інформаційно-психологічними впливами; проаналізувати зміст основних нормативно-правових актів ЄС щодо протидії дезінформації; виділити пріоритетні напрями здійснення діяльності ЄС у даній галузі.

Формування сучасних інструментів протидії дезінформації на рівні Європейського Союзу

Варто відзначити, що незважаючи на те, що дезінформація та пропаганда не є ноу-хау ХХІ століття, а прикладів негативних наслідків їх застосування в історії можна навести вдосталь, реальність її загрози для міжнародного порядку, встановленого після Другої світової війни, почала визнаватися відносно недавно. Так, наприклад, перші кроки нормативно-правового забезпечення інформаційної безпеки на рівні ЄС були зроблені ще у 90 роках ХХ століття, а у 2004 році було засноване Агентство мережевої та інформаційної безпеки (European Network and Information Security Agency – ENISA) [5, с.28]. У той же час активна політика протидії дезінформації на рівні ЄС фактично розпочалася після початку російської агресії на території України, якій передували та яка супроводжувалася масштабними кампаніями дезінформації. Саме події 2014 року знову нагадали про результативність інформаційної зброї як інструменту геополітичного впливу, загрозу її використання для основоположних прав й свобод людини й громадянина та стали рушійною силою для початку формування сучасних механізмів боротьби з даними явищами.

У березні 2015 року в Брюсселі відбулася зустріч Європейської Ради, за результатами якої було прийнято офіційне рішення про необхідність "кинути виклик" постійним дезінформаційним кампаніям з боку Російської Федерації [6]. Для реалізації визначеного завдання у цьому ж році в межах Європейської служби зовнішніх справ (European External Action Service) було створено Оперативну групу зі стратегічних комунікацій (East StratCom) [7].

У червні 2015 року було прийнято План дій щодо стратегічних комунікацій (Action Plan on Strategic Communication), цілями якого були визначені:

– ефективна комунікація та просування політики й цінностей ЄС щодо ініціативи "Східне партнерство";

– зміцнення загального медіа-середовища, зокрема підтримка незалежних засобів масової інформації;

– підвищення обізнаності громадськості про дезінформаційну діяльність зовнішніх суб'єктів та покращення спроможності ЄС передбачати такі дії й реагувати на них [8].

Фактично усі вони, хоч перші дві й опосередковано, були спрямовані на недопущення інформаційного втручання з боку Російської Федерації та його негативних наслідків. Це можна обґрунтувати тим, що одним із основних напрямів дезінформаційної діяльності Кремля була (та є) дискредитація європейських цінностей і проєвропейського вектору розвитку держав Східного сусідства (Україна, Білорусь, Молдова, Грузія, Азербайджан та Вірменія). Саме тому ефективна інформаційна діяльність Європейського Союзу щодо донесення та роз'яснення громадянам згаданих раніше країн інформації про цінності ЄС та переваги реалізації реформ, що ним просуваються, може вважатися одним із превентивних заходів негативного інформаційного впливу. Водночас, враховуючи, що основними джерелами поширення деструктивної інформації виступали "спеціальні" засоби масової інформації, розвиток та підвищення довіри й популярності незалежних медіа, що дотримуються журналістських стандартів, добросовісно реалізують право на вираження поглядів та поширюють точну й достовірну інформацію, можна справедливо вважати ще однією необхідною складовою формування стійкості населення до деструктивних інформаційних впливів.

Суть ж останньої цілі прямо передбачала боротьбу з дезінформацією, шляхом інформування населення про сутність, мету, негативні наслідки та конкретні приклади умисно підготовленої та/або поширеної недостовірної інформації, а також її спростування. Важливою складовою даного напрямку стало створення та діяльність флагманського проєкту Оперативної групи із стратегічних комунікацій (East StratCom) – EUvsDisinfo. Одним із головних досягнень даного проєкту, на нашу думку, є формування бази дезінформації, в якій зібрані основні кейси прокремлівської пропаганди з 2015 року (на момент написання даної роботи база налічує майже 16 тис. кейсів, майже 7 тис. з яких стосується України). Зокрема, у ній можна знайти інформацію не лише про зміст дезінформаційного пові-

домлення та його спростування, а й дані про дату та джерело першого опублікування, а також країни поширення. Варто відзначити можливість пошуку недостовірної інформації не тільки за датою, але й за державами та регіонами розповсюдження, ключовими словами та нарративами. Це дозволяє не тільки ознайомитися з дезінформацією, а й самостійно знайти схожі новини, відслідкувати основні тенденції та шлях їх виникнення і розвитку.

На момент написання цієї роботи сайт EuvsDisinfo перекладений на 13 мов, включаючи українську, і крім бази дезінформації на ньому регулярно публікуються статті, аналітичні матеріали та міжнародні дослідження, присвячені узагальненню основних дезінформаційних нарративів, новим механізмам дезінформації та їх застосуванню, які дозволяють більш детально ознайомитися з сутністю та інструментами дезінформації. Крім цього, в межах проєкту було створено ресурс "Навчання", який містить визначення основних понять, роз'яснення механізмів та тактик деструктивного інформаційного впливу та систему суб'єктів їх здійснення.

У 2016 році Європейським Парламентом було презентовано Звіт про стратегічні комунікації ЄС для протидії пропаганді третіх сторін (Report on EU Strategic Communication to Counteract Propaganda Against it by Third Parties). У документі наголошувалося, що засоби протидії зовнішній пропаганді та дезінформації повинні поважати основоположні права людини, такі як свобода слова та право на доступ до інформації. Ключовими напрямками боротьби з негативними інформаційними впливами визначалися не заборона поширення та блокування недостовірного контенту, а донесення до населення точної й достовірної інформації, сприяння розвитку медіа та плюралізму думок, підвищення рівня журналістської діяльності та взаємодія сторін щодо їх реалізації. Варто зазначити, що в документі визначалося, що для ефективності протидії дезінформації ці заходи повинні здійснюватися не лише в межах ЄС, а й в країнах-партнерах [9].

Розвиток правового вектору діяльності ЄС щодо протидії дезінформації

Чи не найбільше кроків у сфері протидії дезінформації на рівні ЄС, на нашу думку, було зроблено у 2018 році. Зокрема, Європейською Комісією було прийнято Комюніке "Боротьба з онлайн дезінформацією: європейський підхід" (Tackling online disinformation: a European Appro-

ach) [10], в якому було надано визначення поняттю "дезінформація", ухвалено Кодекс практики щодо дезінформації (Code of Practice on Disinformation) [11], що був спрямований на врегулювання питання протидії дезінформації в онлайн-просторі. Варто відзначити, що кодекс не мав загальнообов'язкового характеру та встановлював зобов'язання не для держав, а для конкретних компаній, які його підписали, серед яких, зокрема, Google, Facebook (Meta), Twitter та Mozilla. Тобто, прийнятий Кодекс практики щодо дезінформації може вважатися першим інструментом саморегулювання у даній сфері, який став фундаментом подальшого розвитку даного напрямку.

Крім того, у цьому ж році було затверджено План дій проти дезінформації (Action Plan against Disinformation) [12], що встановлював чотири так звані "стовпи", "опори", на які повинні спиратися усі подальші дії Союзу у сфері протидії деструктивному інформаційному впливу:

1. Покращення можливостей інституцій ЄС щодо виявлення, аналізу та викриття дезінформації. Даний пункт передбачав збільшення як кількості спеціалістів установ, які є ключовими у боротьбі з цим явищем, так і обсягу інвестицій у інструменти, передусім цифрові, які є необхідними для виявлення, аналізу та викриття деструктивного впливу [12].

2. Зміцнення співпраці та спільна відповідь дезінформації. Для реалізації цього напрямку передбачалося перш за все створення спеціальної Системи швидкого сповіщення (Rapid Alert System) – платформи, яка б давала можливість різним країнам-членам та окремим інституціям ЄС оперативно обмінюватися інформацією щодо виявлених випадків дезінформації та організувати координовану відповідь на неї [13]. Необхідність такого інструменту обґрунтовувалася насамперед тим, що перші години поширення фейкового повідомлення є надзвичайно важливим для встановлення, аналізу та, найголовніше, реакції на нього. Саме від швидкості відповіді на дезінформацію залежить ефективність спростування. Тому, обмін інформацією про наявність в інформаційному просторі недостовірної інформації є надзвичайно важливим. Крім цього, створення Rapid Alert System мало посприяти відслідковуванню та дослідженню тенденцій поширення дезінформації та обміну ефективним досвідом боротьби з нею.

3. залучення приватного сектору до боротьби з дезінформацією. Враховуючи те, як розвиток інформаційних технологій та онлайн ко-

мунікації вплинув на швидкість та масштаб поширення дезінформації, стало зрозуміло, що боротьба з цим явищем потребує комплексного підходу та залучення різного роду суб'єктів, зокрема, приватних компаній – власників онлайн-платформ. Даний пункт базувався на положеннях прийнятого раніше Кодексу практики щодо дезінформації та полягав у залученні більшої кількості компаній до його підписання, сприянні реалізації положень кодексу та моніторингу її ефективності [12].

4. Підвищення обізнаності та покращення стійкості населення до дезінформації. Цей пункт передбачав переважно освітню та просвітницьку діяльність, яка полягала у проведенні цільових заходів для різних суб'єктів (пересічних громадян, представників ЗМІ, лідерів думок тощо), присвячених підвищенню обізнаності про негативні наслідки недостовірної інформації та пропаганди. Також даний напрям мав на меті підвищення рівня медіаграмотності населення, зокрема розуміння інструментів та прийомів деструктивного інформаційного впливу, сприяння формуванню й розвитку діяльності фактчекінгових організацій та підтримки незалежних медіа [12].

Варто зазначити, що на відміну від політики 2015 року, у 2018 році боротьба з дезінформацією перестала бути завданням виключно владних інституцій, а тому до цього процесу почали активно залучатися приватний сектор і громадянське суспільство. Не менш важливим, на нашу думку, стали кроки щодо врегулювання поширення інформації в онлайн-просторі, зокрема, політичної реклами.

У 2020 році Європейською Комісією був представлений ще один план дій (European Democracy Action Plan) [14], метою якого було зміцнення стійкості та розширення можливостей демократії в ЄС. Для досягнення вказаної цілі документ передбачав посилення певних "рамоч" політики Європейського Союзу та здійснення заходів із метою сприяння вільним і чесним виборам, підтримки незалежних медіа та боротьби з дезінформацією. Виділення останнього напрямку не є випадковим, адже ЄС розглядає дезінформацію як один із основних викликів демократичному режиму.

Саме тому у зазначеному плані окремий розділ приділявся питанню боротьби з даним видом інформаційного впливу, зокрема, він передбачав три шляхи її реалізації:

1. Вдосконалення здатності протидії дезінформації як Європейського Союзу загалом, так і окремих держав-членів. Для цього було

зазначено про необхідність створення нових механізмів, які би дозволяли покладати витрати, пов'язані з виявленням, аналізом і відповіддю на іноземне інформаційне втручання на винних та допомогли би зміцнити стратегічну комунікаційну діяльність. Крім цього, зазначалося про посилення співпраці у даній сфері як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівні. Також йшлося про розробку спільної та загальної методології збору доказів іноземного втручання та підтримку збільшення потенціалу національних органів влади, незалежних ЗМІ та громадянського суспільства в третіх країнах для виявлення та реагування на дезінформацію та операції зовнішнього впливу.

2. *Збільшення зобов'язань та відповідальності онлайн-платформ.* Даний напрям стосувався прийнятого раніше Кодексу практики щодо дезінформації та передбачав доопрацювання положень кодексу, сприяння прийняттю суб'єктами нових зобов'язань, а також створення постійно діючого органу моніторингу виконання встановлених приписів.

3. *Розширення можливостей громадян приймати обґрунтовані рішення (підвищення рівня медіаграмотності).* Виконання цього пункту полягало у підтримці нових проєктів протидії дезінформації та підвищення медіаграмотності населення, які створюються в межах різних програм ЄС (включаючи ті, які формуються організаціями громадянського суспільства, закладами освіти та журналістами) [14].

Тобто, у плані, що був розглянутий, в черговий раз наголошувалося на загрозах і потенційних негативних наслідках дезінформації, проте, не визначалися нові напрями вирішення цієї проблеми, а фактично акцентувалося на розвитку визначених у Плані дій 2018 року.

У червні 2021 році Європейська рахункова палата (European Court of Auditors) підготувала спеціальний звіт (Disinformation affecting the EU: tackled but not tamed), присвячений аналізу та оцінці діяльності ЄС щодо протидії дезінформації, зокрема, виконанню Плану дій проти дезінформації 2018 року, та надала рекомендації щодо покращення заходів Союзу у цій сфері. Так, у звіті було згадано про ефективність роботи "EUvsDisinfo", але водночас відзначалося те, що незважаючи на актуальність положень Плану дій проти дезінформації на момент його прийняття, він був неповним та потребує доповнення. Крім того, серед мінусів вказувалося на відсутність у документі механізмів координації діяльності різних інституцій щодо протидії де-

структивним впливам на рівні ЄС, що в свою чергу є перепорою для здійснення узгодженої реакції на них, а також відсутність системи моніторингу та звітності, що не дає можливості виміряти та оцінити реальну ефективність заходів, що вживаються [15].

Враховуючи проведений аналіз, у документі були надані наступні рекомендації:

- вдосконалення координації та підзвітності дій ЄС щодо протидії дезінформації;
- вдосконалення оперативних заходів, які здійснюються відділом StratCom та його робочими групами;
- підвищення рівня залученості держав-членів та онлайн-платформ до роботи системи швидкого оповіщення;
- вдосконалення моніторингу та підзвітності онлайн-платформ;
- прийняття стратегії медіаграмотності ЄС, яка включатиме в себе питання протидії дезінформації;
- активне сприяння діяльності Європейської обсерваторії цифрових медіа (European Digital Media Observatory – EDMO) та досягнення нею, поставлених цілей [15].

Найновіші нормативно-правові акти ЄС у сфері протидії дезінформації

16.07.2022 року був представлений та підписаний Посилений кодекс практики щодо дезінформації (The Strengthened Code of Practice on Disinformation), в якому було закріплене ширше визначення поняття "дезінформація", відповідно до якого вона включає не лише власне умисну недостовірну інформацію, як це визначалося раніше, а й помилкову інформацію та іноземне інформаційне втручання. Крім цього, новий Кодекс встановив більш "жорсткіші" рамки та заходи, спрямовані на підвищення ефективності боротьби з деструктивним інформаційним впливом, зокрема:

- обмеження щодо монетизації контенту, що містить недостовірні відомості та дані;
- впровадження інструментів боротьби з рекламою, що містить дезінформацію;
- впровадження заходів, спрямованих на підвищення рівня прозорості політичної реклами;
- забезпечення доброчесності онлайн-послуг, що передбачає вжиття посилених заходів, спрямованих на зменшення маніпулятивної поведінки в кіберпросторі, зокрема за допомогою застосування штучного інтелекту та інших технологій (боротьба з фейковими акаунтами, ботофермами, дїпфейками тощо);

– розширення можливостей користувачів онлайн-платформ, зокрема, надання доступу до інструментів перевірки повідомлень та виявлення дезінформації;

– співпраця та розширення можливості для дослідників, зокрема, надання доступу до знеособленої даних, для дослідження феномену дезінформації та інших маніпулятивних впливів;

– розширення можливостей та посилення співпраці з фактчекінговими організаціями [16].

Не менш важливими, на нашу думку, є положення про створення Центру прозорості (Transparency centre) з метою забезпечення принципів прозорості та підвітності у сфері протидії дезінформації.

Крім Посиленого кодексу практики щодо дезінформації, у 2022 році був прийнятий ще один документ, який заслуговує нашої уваги, – Закон про цифрові послуги (Digital Services Act). Однією з основних цілей прийняття згаданого нормативно-правового акту було забезпечення безпечного, передбачуваного та надійного онлайн-середовища, що звісно є неможливим без захисту користувачів від дезінформації. Закон про цифрові послуги фактично став першим документом на рівні Європейського Союзу, який не просто окреслював напрями боротьби з таким видом інформаційно-психологічного впливу та надавав рекомендації у даній сфері, а зобов'язав це робити та встановив відповідальність за ігнорування цього обов'язку. Такими положеннями, зокрема, є заборона цільової (таргетованої) реклами, яка ґрунтується на профілюванні чутливих персональних даних, до яких, відповідно до Загального регламенту про захист персональних даних, відноситься інформація про політичні погляди та переконання. Крім цього, Закон про цифрові послуги зобов'язав суб'єктів, що надають цифрові послуги вживати конкретні заходи протидії незаконному контенту (одним із видів якого є дезінформація) та створити належні механізми повідомлення користувачами про такий контент [17].

Варто зазначити, що повністю документ набере чинності лише 17.02.2024 року. Проте для дуже великих онлайн платформ та пошукових систем (VLOP, VLOSE), серед яких AliExpress, Amazon Store, AppStore, Booking, платформи компанії Meta (Facebook та Instagram), X (Twitter), YouTube, TikTok, сервіси Google (Google Maps, Google Play, Google Search, Google Shopping), LinkedIn, Pinterest, Snapchat та Wikipedia його положення почали діяти з 25.08.2023 року. Зокрема, підтвердженням його реальної, а не лише

юридично визначеної дії, можуть слугувати запити Європейської Комісії до власників платформ Meta та TikTok щодо надання інформації про заходи, які вжили ці компанії для протидії дезінформації після нападу терористичного угруповання ХАМАС на Ізраїль та заклики до підвищення ефективності їх діяльності у цій сфері [18].

Висновки

1. Сьогодні дезінформація стала однією з найголовніших загроз не лише для основоположних прав та свобод окремих громадян та національної безпеки окремих держав, а викликом для демократичного режиму, європейських цінностей та міжнародної безпеки. Пандемія коронавірусної інфекції Covid-19, широкомасштабне вторгнення Російської Федерації на території України, напад ХАМАС на Ізраїль вкотре продемонстрували роль та значення точної, достовірної та актуальної інформації для забезпечення громадського порядку й безпеки в кризових ситуаціях.

2. Аналіз процесу становлення та розвитку сучасної політики ЄС у сфері протидії дезінформації продемонстрував трансформацію напрямів і підходів до вирішення цієї проблеми. Якщо на початку активізації діяльності ЄС щодо боротьби з деструктивними інформаційно-психологічними впливами заходи подолання цієї проблеми були максимально "м'якими", орієнтувалися в першу чергу на стратегічні комунікації та просвітницьку складову та фактично не допускали встановлення заборон щодо поширення недостовірної інформації і блокування контенту та ресурсів (зазначалося, що такі заходи повинні вживатися лише у "крайніх" випадках), то сьогодні ця політика змінилася, про що свідчать, зокрема, положення Посиленого кодексу практики щодо дезінформації та Закону про цифрові послуги.

3. Із аналізу основних кроків і векторів діяльності Європейського Союзу у сфері протидії дезінформації, можна виділити такі основні напрями її здійснення: розвиток інструментів виявлення та реагування на деструктивні інформаційні впливи, ефективна комунікація та координація відповіді, спільне вирішення проблеми, підвищення медіаграмотності (формування стійкості населення до дезінформації), підтримка та сприяння діяльності незалежних медіа та громадських ініціатив, зокрема фактчекінгових, саморегуляція онлайн-простору та встановлення правил поширення різного роду інформації в

кіберпросторі, що цілком може використовуватися і в Україні. При цьому варто наголосити, що поряд із активною діяльністю щодо донесення до населення достовірної інформації, забезпечення права громадян на доступ до публічної інформації та розвиток їх медіаграмотності, важливе значення відіграє консолідація зусиль держави, громадянського суспільства й приватних компаній та правове врегулювання суспільних відносин і діяльності в онлайн-просторі, у тому числі в соціальних мережах.

Конфлікт інтересів

На думку авторки конфлікт інтересів відсутній.

Вираз вдячності

Дослідження виконано відповідно до плану наукової роботи кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права Національного технічного університету України "Київського політехнічного інституту імені Ігоря Сікорського".

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коруц У. З. Протидія негативним проявам пропаганди в Європейському Союзі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2019. № 42. Том 2. С. 134-137. <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2019.42-2.32>
2. Гребенюк М. В., Леонов Б. Д. Проблеми протидії поширенню деструктивної пропаганди та дезінформації напередодні виборів: аналіз досвіду ЄС. *Інформація і право*. 2019. № 2 (29). С. 82-89 [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2019.2\(29\).273418](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2019.2(29).273418)
3. Тихомирова Є. ЄС: проекти з протидії сфабрикованим новинам. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2019. № 1. С. 53-63. <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2019-01>
4. Бондар В. Т. Особливості інформаційної політики Євросоюзу з протидії онлайн дезінформації: досвід для України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: Право, публічне управління та адміністрування*. 2023. № 9. <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-9-02-02>
5. Ільницька У. В. EU vs Disinfo як інструмент стратегічних комунікацій ЄС у країнах Східного сусідства й державах-членах. *Україна в координатах Східного партнерства: пошук геополітичних пріоритетів крізь призму національної безпеки: матеріали інтернет-конференції* (м. Львів, 2022). Львів, 2022. С. 27-31.
6. European Council Conclusions on external relations (19 March 2015). <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/03/19/conclusions-russia-ukraine-european-council-march-2015/> (дата звернення: 21.09.2023).
7. To Challenge Russia's Ongoing Disinformation Campaigns': Eight Years of EuvsDisinfo. *EUvsDisinfo*. (05.07.2023). <https://euvsdisinfo.eu/to-challenge-russias-ongoing-disinformation-campaigns-eight-years-of-euvsdisinfo/> (дата звернення: 01.10.2023).
8. Action Plan on Strategic Communication. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/action_plan_on_strategic_communication.docx_eeas_web.pdf (дата звернення: 22.09.2023).
9. Report on EU Strategic Communication to counteract propaganda against it by third parties. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2016-0290_EN.html#_section3 (дата звернення: 22.09.2023).
10. Tackling online disinformation: a European Approach: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. COM (2018) 236 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0236> (дата звернення: 01.10.2023).
11. 2018 Code of Practice on Disinformation. *European Commission*. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/2018-code-practice-disinformation> (дата звернення: 23.09.2023).
12. Action Plan against Disinformation. Joint communication to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/action_plan_against_disinformation.pdf (дата звернення: 01.10.2023).
13. Rapid Alert System: strengthening coordinated and joint responses to disinformation. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/ras_factsheet_march_2019_0.pdf (дата звернення: 18.08.2023).
14. Disinformation affecting the EU: tackled but not tamed: Special Report 09/2021. https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR21_09/SR_Disinformation_EN.pdf (дата звернення: 22.09.2023).
15. On the European democracy action plan: Communication from the Commission to the European Parlia-

- ment, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. COM/2020/790 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2020%3A790%3AFIN&qid=1607079662423> (дата звернення: 01.10.2023).
16. Strengthened Code of Practice on Disinformation. *European Commission*. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/2022-strengthened-code-practice-disinformation> (дата звернення: 25.09.2023).
17. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act) . *European Union*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32022R2065> (дата звернення: 01.10.2023).
18. ЄС просить Meta і ТікТок пояснити, як вони протидіють дезінформації. 19.10.2023. *Економічна правда*. <https://www.epravda.com.ua/news/2023/10/19/705658/> (дата звернення: 19.10.2023).

REFERENCES

- Koruts, U. Z. (2019). Protydiia nehatyvnyv proiavam propahandy v Yevropeiskomu Soiuzi [Counteracting of negative manifestations of propaganda in the European Union]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Yurysprudentsiia*, 42(2), 134-137. <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2019.42-2.32> (in Ukr.).
- Hrebeniuk, M. V., & Leonov, B. D. (2019). Problemy protydii poshyrenniu destruktivnoi propahandy ta dezinformatsii naperedodni vyboriv: analiz dosvidu YeS [Challenges of countering the spread of destructive propaganda and disinformation on the eve of elections: analysis of the EU experience]. *Informatsiia i pravo*, 2(29), 82-89. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2019.2\(29\).273418](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2019.2(29).273418) (in Ukr.).
- Tykhomyrova, Ye. (2019). YeS: proekty z protydii sfabrykovanyv novynam [EU: projects to counteract fabricated news]. *Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsii ta rehionalni studii*, (1), 53-63. <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2019-01> (in Ukr.).
- Bondar, V. T. (2023). Osoblyvosti informatsiinoi polityky Yevrosoiuzu z protydii onlain dezinformatsii: dosvid dlia Ukrainy [Features of EU information policy on online disinformation: experience for Ukraine]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya: pravo, publichne upravlinnia ta administruvannia*, (9). <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-9-02-02> (in Ukr.).
- Ilynska, U. V. (2022). EUvsDisinfo yak instrument stratehichnykh komunikatsii YeC u krainakh Ckhidnoho susidstva y derzhavakh-chlenakh [EUvsDisinfo as a tool for EU strategic communications in the Eastern Neighbourhood and Member States]. In: *Ukraina v koordynatakh Skhidnoho partnerstva: poshuk heopolitychnykh priorytetiv kriz pryzmu natsionalnoi bezpeky: materialy internet-konferentsii* (m. Lviv, 2022), 27-31 (in Ukr.).
- European Council Conclusions on external relations (19 March 2015). <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/03/19/conclusions-russia-ukraine-european-council-march-2015/>
- To Challenge Russia's Ongoing Disinformation Campaigns': Eight Years of EuvsDisinfo. *EUvsDisinfo*. (05.07.2023). <https://euvsdisinfo.eu/to-challenge-russias-ongoing-disinformation-campaigns-eight-years-of-euvsdisinfo/>
- Action Plan on Strategic Communication (22 June 2016). https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/action_plan_on_strategic_communication.docx_eeas_web.pdf
- Report on EU Strategic Communication to counteract propaganda against it by third parties. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2016-0290_EN.html#_section3
- Tackling online disinformation: a European Approach: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. COM (2018) 236 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0236>
- Code of Practice on Disinformation. (2018). *European Commission*. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/2018-code-practice-disinformation>
- Action Plan against Disinformation. Joint communication to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/action_plan_against_disinformation.pdf
- Rapid Alert System: strengthening coordinated and joint responses to disinformation. 2019. https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/ras_factsheet_march_2019_0.pdf

14. Disinformation affecting the EU: tackled but not tamed: Special Report 09/2021. https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR21_09/SR_Disinformation_EN.pdf
15. On the European democracy action plan: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. COM/2020/790 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2020%3A790%3AFIN&qid=1607079662423>
16. Strengthened Code of Practice on Disinformation. 2022. *European Commission*. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/2022-strengthened-code-practice-disinformation>
17. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act). *European Union*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32022R2065>
18. YeS prosyt Meta i TikTok poiasnyty, yak vony protydyiut dezinformatsii [The EU asks Meta and TikTok to explain how they counter disinformation]. 19.10.2023. *Ekonomichna pravda*. <https://www.epravda.com.ua/news/2023/10/19/705658/> (in Ukr.).

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАТТЮ (ARTICLE INFO)

Published in:

Форум права: 77 pp. 6–15 (4).

Related identifiers:

10.5281/zenodo.10114539

http://forumprava.pp.ua/files/006-015-2023-4-FP-Samchynska_3.pdf
http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2023_4_3.pdf
License (for files):
[Creative Commons Attribution 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)
Received: 02.10.2023

Accepted: 27.10.2023

Published: 30.10.2023

Available online: 30.10.2023

Cite as:

 Самчинська, О. А. (2023). Правові вектори протидії дезінформації: досвід Європейського Союзу. *Форум Права*, 77(4), 6–15.

<http://doi.org/10.5281/zenodo.10114539>

 Samchynska, O. A. (2023). Pravovi vektory protydyi dezinformatsiyi: dosvid Yevropeyskoho Soyuzu [Legal Vectors of Countering Disinformation: The Experience of the European Union]. *Forum Prava*, 77(4), 6–15. <http://doi.org/10.5281/zenodo.10114539>